

MODALITĂȚI DE OPTIMIZARE A DEZVOLTĂRII PERSONALITĂȚII COPILULUI PREȘCOLAR PRIN INTERMEDIUL ACTIVITĂȚILOR INTEGRATE DIN GRĂDINIȚĂ

*Efrosinia HAHEU-MUNTEANU,
doctor în pedagogie, conferențiar universitar,
Universitatea Pedagogică de Stat "Ion Creangă", Chișinău, RM
Oana Iuliana ENACHE, doctorandă UPS "Ion Creangă",
profesor pentru învățământ preșcolar,
Inspectoratul Școlar Județean Galați, România*

Abstract: *Temperament, character, skills and creativity are the four components that define the human personality. From a psychological point of view, all these have their own characteristics, but they are not found in a pure state in each individual, but are in a continuous interdependence in terms of the types identified, as well as in a permanent transformation, depending on various factors. Awareness of the state of affair, in which the individual finds himself, as well as his environment and its influences upon personality characteristics, can generate an optimisation of the formation and management of the four components, for the benefit of the person. Intervention on them and modelling of the individual aspects should begin early, being optimised in the first form of institutionalised education, kindergarten.*

Keywords: *personality, creativity, integrated activities, preschool, kindergarten.*

Personalitatea copilului se manifestă în multiple moduri, cele mai elocvente fiind reacțiile fizice și verbale, continuând cu exprimarea nonverbală, prin desene, culori, activități preferate sau domenii de interes.

Conform Curriculumului pentru educația timpurie, unul dintre principiile care stau la baza acestuia este principiul dezvoltării integrate, realizabil printr-o abordare integrată, mutidisciplinară/ interdisciplinară a învățării. Natura societății actuale solicită individului capacități de adaptare rapidă la schimbări succesive, de identificare a unor soluții aplicabile, care să transcendă barierele unui singur domeniu de activitate. Însăși structura Curriculumului pentru educație timpurie este adaptată acestor cerințe, întrucât propune o abordare holistică a finalităților educației, vizând cele cinci domenii ale dezvoltării copilului:

- dezvoltarea fizică, sănătate și igienă personală;
- dezvoltarea socio-emoțională;
- dezvoltarea cognitivă și cunoașterea lumii;
- dezvoltarea limbajului, a comunicării și a premiselor citirii și scrierii;
- capacități și atitudini în învățare.

Având în vedere aceste aspecte, încă de la varianta din 2008 a Curriculumului pentru educație timpurie (*Curriculum pentru Învățământul Preșcolar 3-6/7 ani* aprobat prin OM nr. 5233/1.09.2008), s-a făcut trecerea de la categoriile de activități (Cunoașterea mediului,

Educarea limbajului, Educație muzicală, Activitate artistico-plastică, Activitate practică, Educație pentru societate, Activitate matematică, Educație fizică) la domenii experiențiale (Domeniul Limbă și Comunicare, Domeniul Științe, Domeniul Estetic și Creativ, Domeniul Om și Societate, Domeniul Psihomotric). O evoluție a abordării învățării la preșcolari, prevăzută în Curriculumul pentru educație timpurie 2019, o reprezintă existența unor intervale orare deschise pentru activitățile pe domenii experiențiale, care permit realizarea activităților integrate fără constrângeri de ordin numeric sau al tipului de integrare, aceste aspecte rămânând la latitudinea educatoarei. Trecerea de la învățarea-predarea monodisciplinară la cea integrată s-a realizat gradual, trecând prin etapele transdisciplinarității, ale multidisciplinarității, ale interdisciplinarității (metoda proiectelor la vârstele timpurii), fiind urmată de abordarea integrată a conținuturilor și a deprinderilor. De multe ori au apărut confuzii în utilizarea acestor termeni, implicat în abordarea conținuturilor învățării.

Principalele modalități de organizare a conținuturilor abordate până în prezent sunt:

- multidisciplinaritatea;
- pluridisciplinaritatea;
- interdisciplinaritatea;
- transdisciplinaritatea;
- abordarea integrată a disciplinelor.

În sens larg, multidisciplinaritatea bazată adesea pe simpla juxtapunere a abordărilor monodisciplinare, nu reușește să producă perspective unificate asupra unor fenomene sau aspecte studiate. M.Chiriac consideră că, multidisciplinaritatea presupune existența unor transferuri între diferite categorii de activități, care se realizează în special prin juxtapunerea unor cunoștințe, informații sau metode din mai multe domenii, pentru a scoate în evidență anumite caracteristici comune ale acestora. Riscul major al acestui tip de organizare a conținuturilor constă în supraîncărcarea programei și volumul mare de informații excesive [3, p.10].

Pluridisciplinaritatea are în vedere studierea unui subiect, a unui fenomen aparținând unui domeniu prin intermediul mai multor domenii deodată, cu scopul de a evidenția relațiile multiple între diverse realități.

Același autor menționează că, interdisciplinaritatea bazată în cea mai mare parte pe asamblarea unor puncte de vedere distincte, își păstrează rădăcinile în discipline fragmentate și, prin urmare, ratează coerența pe care formarea personalității individului o urmărește. ”Interdisciplinaritatea reprezintă o abordare globală, complexă a unui fenomen, implicând transferul de cunoștințe, concepte, metode de abordare, astfel încât ceea ce rezultă să poată fi aplicabil în situații din viața reală. Iar transdisciplinaritatea este spațiul în care natura multiplelor legături dintre probleme izolate poate fi explorată și dezvăluită, spațiul în care problemele sunt regândite, alternativele reconsiderate și interrelațiile reevaluate.” Transdisciplinaritatea presupune întrepătrunderea mai multor domenii astfel încât să conducă la descoperirea unui alt spațiu de cercetare.” [3, p.10]

Abordarea integrată a conținuturilor presupune reorganizarea nu numai a acestora, ci și a întregii experiențe de predare-învățare, reprezentând o metodă inovativă, adaptată cerințelor tipului de personalitate actual. În viziunea lui C. Crețu, modalitățile concrete de integrare a disciplinelor ar putea fi: integrarea în jurul unui pol științific, practic, personal sau social; integrarea în jurul unor activități fundamentale (creație, construcție, cercetare), integrarea printr-un ansamblu flexibil de lecții, fiecare din ele fiind concepută printr-o schemă integrativă de tipul:

noțiunile esențiale ale domeniului, metodele de cercetare specifice, fenomene implicate, variante de optimizare sau de soluționare [apud 3, p.10].

Așadar, integrarea este cuvântul-cheie pentru a crește înțelegerea. Aceasta reprezintă o modalitate de abordare deschisă, din perspectiva mai multor discipline, a procesului de predare-învățare-evaluare, vizând o tematică unitară, din puncte de vedere diverse. Alt aspect ce poate fi menționat ține de faptul că, prin abordarea integrată a conținuturilor, înțelegerea este mai profundă, asimilarea mai temeinică, gândirea capătă valențe notabile din perspectiva generalizării și a abstractizării, transferul de idei se realizează din ce în ce mai facil, anticiparea, gândirea logică și argumentarea dobândesc substanță. Realizarea unor corespondențe cu viața reală, identificarea unor ancore din realitatea înconjurătoare, oferă posibilitatea transferului cunoștințelor și a deprinderilor în procesul integrării în societate prin luarea de decizii, găsirea de soluții și responsabilizare. Însușirea cunoștințelor și a deprinderilor, precum și exersarea lor în contexte variate, conduc la reactivarea rapidă a informațiilor atunci când este nevoie.

De asemenea, în acest context, accentul se pune pe formarea unor premise ale competențelor, atitudini și valori transferabile, utile pentru dezvoltarea personală și socială a preșcolarilor. Având în vedere că, în ultimii ani, s-a produs o extindere a mediului în care se poate realiza învățarea (nonformal și informal), prin intermediul familiei, al comunității, al mass-media, a fost necesară reorientarea învățării către un cadru complex, util, aplicabil în viața reală.

Un alt moment important care dorim să-l menționăm este că prin abordarea curriculară integrată, preșcolarul învață:

- să cunoască, să învețe să cunoască, să știe, să știe cum să învețe, să descopere, să învețe prin descoperire, prin încercare și eroare; copilul își creează în timp un algoritm propriu privind achizițiile, iar selecția cunoștințelor și a aspectelor investigate se face mult mai rapid, fiind o decizie mai mult individuală decât socială;
- să facă, să învețe cum să facă din proprie inițiativă, să pună în practică cele învățate, să își descopere aptitudinile și să le exerseze, să își formeze automatisme care să îi ușureze adaptarea în diferite situații. Folosirea unor instrumente adecvate sau adaptate în funcție de context va duce la îmbunătățirea calității vieții personale și sociale a copilului și a viitorului adult;
- să socializeze, să conviețuiască, să lucreze în echipă, să împartă lucruri, să colaboreze în realizarea unor sarcini și luarea unor decizii, să discute, să negocieze soluții, respectând identitatea fiecărui participant, opiniile și interesele acestuia, să își asume conștient rezultatele deciziilor proprii, să își formeze reprezentări corecte despre ceea ce înseamnă relații de colaborare constructive și asertive;
- să învețe să acționeze autonom și creativ în contexte sociale variate, cu respectarea normelor morale și sociale, cu responsabilitate și empatie față de cei din jur, cu grijă pentru mediu, cultură, trecutul istoric, cu scopul cultivării specificului național, în combinație cu manifestarea toleranței și a respectului pentru interculturalitate.

În cele prezentate anterior s-a văzut că deși la nivel preșcolar aspectul învățării este destul de controversat în ultima perioadă, totuși nu poate fi exclus faptul că cei mici asimilează cunoștințe și își formează deprinderi care îi vor sprijini în adaptarea și integrarea socială și școlară de mai târziu. În contextul social actual, învățarea nu se mai rezumă la prima parte a vieții, conturându-se din ce în ce mai pregnant ideea de necesitate a învățării pe tot parcursul vieții.

De remarcat că, deși formarea inițială a cadrelor didactice presupune studiul fiecărei discipline în parte, evoluția mijloacelor de informare și a stilului de viață duce la necesitatea extinderii învățării dincolo de disciplinele bine delimitate, chiar și dincolo de interdisciplinaritate sau de abordarea transdisciplinară a unor aspecte cotidiene, dovedindu-se mult mai eficientă în formarea personalității copilului actual, din perspectiva satisfacerii nevoilor sale.

Experiența ne-a demonstrat că, în contextul actual integrarea curriculară în învățământul preșcolar presupune punerea în relație, în diferite contexte, a cunoștințelor și deprinderilor din cadrul mai multor domenii experiențiale, cu scopul de a evita izolarea lor, dată de specificul fiecărei categorii de activitate în parte, pentru a facilita înțelegerea și însușirea mai temeinică de către copii. Utilizarea cât mai multor analizatori, crearea cât mai multor reprezentări despre fenomenele studiate, identificarea acestora în contexte din mediul înconjurător conduc la însușirea temeinică și conștientă a acestora de către copii, cu posibilitatea transferului în situații de viață cotidiene.

Se cuvine să adăugăm că, educatoarea pornește, în demersul didactic integrat, de la ceea ce știe copilul să facă, de la ceea ce cunoaște ea despre potențialul copilului, ca urmare a cunoașterii și observării acestuia, și transpune noile cunoștințe în situații noi, cărora copilul trebuie să le găsească o rezolvare, familiarizându-se cu aceleași informații, dar în contexte diferite. Specificul activităților integrate este de a prezenta și de a derula activitățile pe tot parcursul zilei sub forma unui tot-unitar, cu un generic al zilei care va constitui motivația activităților propuse, urmărind o finalitate practică și de interes pentru copii. Se vor avea în vedere nivelul de vârstă și caracteristicile de dezvoltare psihosomatică a copiilor, precum și respectarea particularităților individuale ale acestora. În acest sens, respectarea ritmului individual de lucru al fiecărui copil, precum și a aptitudinilor și intereselor individuale sunt puncte cheie în dezvoltarea armonioasă a personalității celor mici prin intermediul activităților integrate. Acesta este un detaliu de referință în ceea ce privește abordarea integrată a învățării la preșcolari și ceea ce urmărește cu adevărat dezvoltarea optimă a componentelor personalității celor mici.

Ne vom referi și la unul dintre modelele de integrare propuse de numeroși autori [3, p.27-67] care se referă la organizarea și desfășurarea succesivă a activităților pe tot parcursul zilei, sub o temă comună. Chiar dacă subiectul este comun tuturor activităților, acestea apar descrise în proiectele didactice una după alta, fără pauză și fără a reda metodică specifică, asimilată în perioada de formare inițială a cadrului didactic.

Deci, ținem să menționăm că acest model nu respectă particularitățile privind capacitatea de concentrare a atenției preșcolarilor și nici ritmul de lucru, transformând activitatea într-un șir de activități monodisciplinare, fără pauză între ele. În plus, nu de puține ori, jocurile și activitățile liber alese sunt trecute în etape ale activității care au un cu totul alt scop. Desfășurarea Jocurilor și a activităților liber-creative în etapa de dirijare a învățării contravine didacticii activităților instructiv-educative la preșcolari. Realizarea activității pe centre de interes în etapa de evaluare a performanțelor copiilor aduce în prim plan necunoașterea de către cadrul didactic a scopului fiecăreia dintre aceste etape, cu destinație total diferită. Chiar dacă modalitatea de abordare a conținuturilor capătă o altă structură în contextul integrării, metodică specifică organizării și desfășurării activității instructiv-educative în grădinița de copii constituie o constantă din punct de vedere științific, singurele aspecte modificate fiind reorganizarea conținuturilor și a sarcinilor de lucru, precum și a procesului de predare-învățare-evaluare.

Așadar, la nivelul curriculum-ului, integrarea înseamnă stabilirea de relații clare de convergență între cunoștințele, deprinderile, competențele, atitudinile și valorile care își au bazele în interiorul unor discipline școlare distincte. Combinarea acestora în cadrul unor teme și sarcini ține de măiestria cadrului didactic și are în vedere asigurarea că, indiferent dacă preșcolarul va trece sau nu pe la toate centrele de interes, el va exersa cunoștințele și deprinderile propuse prin activitățile pe domenii experiențiale, la oricare centru de interes va merge [5, p.113-350, 6, p. 142-411].

În esență, lucrul pe centre de interes și prin abordarea integrată a învățării influențează pozitiv dezvoltarea personalității copilului, având în vedere cele 4 componente ale sale. Venind în sprijinul studiului realizat de politicianul francez Jacques Delors, în Raportul UNESCO pentru secolul XXI, abordarea integrată susține cele patru axe stabilite de acesta pentru viitor, educația fiind înțeleasă ca experiență globală (în plan cognitiv, practic, personal și social): „a învăța să cunoști, a învăța să faci, a învăța să trăiești împreună cu ceilalți (a învăța să fii) și a învăța să devii” [apud 3, p. 5].

De remarcat că temperamentul ca primă componentă a personalității copilului, poate fi influențat de aspectele de mediu și de educație. Cu toate că structura temperamentală și tipul temperamental sunt înnăscute, reprezentând elementele ereditare ale personalității, acestea pot fi modificate prin tipul de activități la care participă individual și prin autoeducație. Fiind implicat în activități care au corespondent în mai multe domenii, solicitările variate și adaptate particularităților individuale pot conduce la obținerea unor performanțe superioare. Fiecare tip de temperament (coleric, sangvinic, melancolic sau flegmatic) poate obține rezultate notabile și poate suferi modificări în funcție de activitățile în care este implicat: temperamentele coleric și sangvinic pot fi ponderate prin sarcinile problematice existente în activitățile integrate. Studiul amănunțit al aspectelor care necesită rezolvare îl pune pe copilul sangvinic sau coleric, treptat, în situația de a-și înfrâna pornirile exuberante și necontrolate, de a duce la bun sfârșit sarcinile date, de a executa lucrări de migală, de a-și aștepta rândul, de a împărți jucăriile, de a fi atent la amănunte, de a analiza, descoperi, concluziona cele observate. Pe de altă parte, prin caracterul social pe care îl au acest tip de activități, copilul flegmatic sau melancolic va învăța să aibă încredere în sine, să colaboreze, să comunice deschis, să ceară și să ofere ajutorul, să își prezinte rezultatul muncii sale. Aceste salturi calitative nu se realizează de pe o zi pe alta, ci sunt necesare perioade îndelungate de timp și constanță în activitate.

Este esențial să menționăm că și caracterul, ca latură relațional-valorică a personalității, se exprimă în valorile promovate de individ și prin comportamentul acestuia în raport cu cei din jur și cu sine însuși. Astfel se delimitează atitudinile, ca și construcții psihice stabile, dar care pot fi cizelate și modificate prin educație și autocontrol. Trăsăturile de caracter fiind dobândite, acestea pot fi influențate de modelele sociale și educaționale pe care copilul le are în jurul său. De asemenea, temperamentul își poate pune amprenta asupra caracterului/ comportamentelor copilului, fapt care influențează performanțele obținute de acesta în activitate. Copilul poate învăța empatia, bunătatea, întrajutorarea, blândețea, ascultarea, compasiunea, generozitatea, răbdarea, perseverența prin activități în care să analizeze și să exerseze toate aspecte. Este evident că, la vârsta preșcolară, toate aceste caracteristici nu pot fi abordate direct, teoretic, ci se vor identifica în cadrul unor contexte de învățare integrate, intuitive, pe baza cunoștințelor asimilate și a modelelor comportamentale ale personajelor din povești sau prin exemplul personal al copiilor și adulților cu care cel mic vine zilnic în contact. Activitățile fizice aduc în

prim plan competitivitatea, coordonarea, stăpânirea de sine, cooperarea la jocurile în echipă, acceptarea înfrângerii. Atitudinile, ca sistem operațional al activităților copiilor, au o componentă volitivă, care demonstrează faptul că pot fi influențate și cultivate. Cu cât aceste aspecte sunt avute în vedere mai de timpuriu, cu atât șansele ca atitudinea copiilor față de diferite aspecte sociale să fie modificate. Prin activitățile integrate, care pun accentul pe investigarea în ritmul propriu, pe abordarea temelor în funcție de interese și aptitudini, se dezvoltă atitudinea față de ceilalți, față de sine, față de muncă, față de societate.

Specialiștii în domeniu au constatat că, aptitudinile, fiind latura instrumental-operațională a activității, se manifestă în activitatea curentă a preșcolarilor, ca aptitudini speciale (cele care asigură eficiența activității într-un anumit domeniu (aptitudini muzicale, aptitudini tehnice, aptitudini plastice, aptitudini pedagogice, aptitudini sportive etc.) și aptitudini generale: cele care se dovedesc utile în toate domeniile de activitate (spiritul de observație, capacitatea de învățare, anumite calități ale memoriei, inteligența etc.). De remarcat că, aptitudinile se descoperă încă din perioada preșcolară, prin observarea comportamentului copilului în raport cu acțiunile și domeniile către care acesta se orientează intenționat și prin analiza produselor obținute, net superioare din punct de vedere calitativ față de ceilalți copii.

Prin urmare, aptitudinile se cultivă în cadrul centrelor de interes ale activităților integrate prin faptul că, fiecare centru de interes are o structură dominantă, specific unui domeniu de activitate, la care se adaugă alte cunoștințe și deprinderi specifice altor domenii. Performanța se remarcă prin ușurința rezolvării sarcinilor, respectiv a calității muncii. Copiii își pot cultiva liber calitățile oratorice și de comunicare la centrul Bibliotecă și nu numai, aptitudinile artistice la centrul Artă, gândirea științifică la centrul Științe, aptitudinile sportive în cadrul tranzițiilor și al activităților corespunzătoare Domeniului Om și Societate.

Vom notifica că, conform Curriculumului pentru educație timpurie 2019, „în programul zilnic este obligatoriu să existe cel puțin o activitate sau un moment/secvență de mișcare (joc de mișcare cu text și cânt, activitate de educație fizică, moment de înviorare, întreceri sau trasee sportive, plimbare în aer liber etc.). Lectura rămâne una dintre cele mai intense, mai educative și mai răspândite activități. Cu cât apropierea copilului de carte se face mai devreme, cu atât mai importante și mai durabile sunt efectele ei în domeniul limbajului, al comunicării, precum și în cel al comportamentului și al socializării” [1, p.12].

În concluzie, ținem să menționăm că, dintre componentele personalității, la vârsta preșcolară, cel mai mult pot fi influențate aptitudinile. Plecând de la ideea că orice subiect beneficiază de anumite aptitudini, de un potențial creativ, și că acesta poate fi influențat de mediul în care trăiește și de educația pe care fiecare individ o primește. Prin înseși modalitățile de combinare și de recombinație, în diferite structuri și situații de învățare, a cunoștințelor și a deprinderilor planificate în activitățile integrate, copilul este pus în situația de a găsi soluții inovatoare și de a aplica în contexte noi ceea ce a învățat, realizând produse creative, originale, asupra cărora își pune amprenta atât prin prisma temperamentului, a caracterului și a aptitudinilor proprii, dar și prin inovare, flexibilitatea gândirii, fluența ideilor și posibilitatea transferului de cunoștințe din diferite domenii. Posibilitățile de manifestare și de inovare sunt favorizate în cadrul activităților integrate. Fiind o proiectare și o desfășurare a activității centrată pe copil, acesta găsește libertatea de alegere a activităților pe care să le realizeze, lucrează în ritmul propriu, combină idei, materiale, obiecte pentru a obține produsul finit dat sau inventat de el, conform intereselor personale.

Cele menționate orientează spre gândul că, personalitatea copilului trebuie abordată din perspectiva interacțiunii între componentele ei, urmărind modalități optime de stimulare a dezvoltării acesteia. Având în vedere că, mediul în care trăiește copilul îl solicită să se adapteze în diferite situații, educarea acestuia nu poate fi orientată doar către un domeniu sau realizată fragmentat, fără conexiuni între informații. Primii ani de viață reprezintă fundamentul construcției viitoarei personalități și perioada în care se realizează cele mai mari achiziții sub aspect formativ, privind deprinderile, autonomia inițiativa, responsabilizarea și, nu în ultimul rând, cunoștințele. De aceea, organizarea eficientă a activităților integrate în grădiniță contribuie la dezvoltarea optimă a personalității copilului preșcolar.

BIBLIOGRAFIE

1. Curriculum pentru Învățământul Preșcolar 3-6/7 ani, aprobat prin OM nr. 5233/1.09.2008
2. Curriculum pentru Educație Timpurie, anexa la ordinul ministrului Educației Naționale nr. 4.694/2.08.2019, pag. 12
3. CHIRIAC, M. Integrarea – o nouă abordare a Curriculumului preșcolar, Editura Sfântul Ierarh Nicolae, Brăila, 2011, pag. 10, ISBN 978-606-577-319-6
4. DAVID, C. A. Bune practici pentru o învățare creativă în grădiniță, Editura Sfântul Ierarh Nicolae, Brăila, 2017, integral, ISBN 978-606-30-1374-4
5. ENACHE, O. Repere metodice utile pentru învățământul preșcolar, vol. II, Editura Delta Cart Educațional, Pitești, 2016, ISBN 978-606-629-515-4
6. ENACHE, O. Repere metodice utile pentru învățământul preșcolar, vol. III, Editura Delta Cart Educațional, Pitești, 2017, ISBN 978-606-629-601-4
7. GURLUI, I., ANDREESCU, L. *Activitățile integrate în grădiniță – Ghid metodic*, Editura Carminis, Pitești, 2014.